

نسخه‌های خطی زیارتنامه علی بن موسی الرضا (ع) در کتابخانه‌های ایران

منوچهر آراسته^۱

عنایت الله شیخ حسینی^۲

چکیده

پژوهش حاضر با هدف شناسایی و بررسی نسخه‌های خطی زیارتنامه امام رضا (ع) موجود در کتابخانه‌های ایران از لحاظ کتابشناسی و نسخه‌شناسی مانند نویسنده، کاتب، تاریخ کتابت، کاغذ، تعداد اوراق، زبان، خط، جلد، آرایش و تذهیب و ... است. روش پژوهش به شیوه تحقیق کتابخانه‌ای است. با بررسی صورت گرفته ۱۴ نسخه شناسایی گردید. که در کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی، کتابخانه ملی، کتابخانه مرعشی، کتابخانه ملک، کتابخانه شخصی خاندان ناصری کرمانشاه نگهداری می‌شوند.

کلیدواژه‌های موضوعی: نسخ خطی، زیارتنامه الرضا (ع) علی بن موسی، کتابخانه‌های ایران

مقدمه

مرقد اولیای خدا و امامان معصوم (علیهم‌السلام)، اماکنی است که انسان‌ها با حضور خود در آن، بر عقد بندگی و پیروی از حجت‌ها و سفیران الهی، پای می‌فشارند و تاکید می‌ورزند و خود را از بند وابستگی هر غیری رها می‌سازند و زیارت، عنوان این حضور است؛ حضور در محضر و در برابر امام، پیوند قلبی و ارتباط معنوی، اتصال روحانی، احساس برآمدن و بالا آمدن و ادراک شکفتن و از کلاف پیچیده خود، سرباز کردن و فروغ نور و انبساطی در خود یافتن. این همه روح، زیارت است. ارزش‌ها؛ و بهترین راه رسیدن به این ارزش‌ها خواندن زیارت نامه است. زیارت نامه وسیله ارتباطی معنوی بین زائر و امام است. الفاظ پر از احساس و ولای زیارت نامه، پلی است محکم از قلب و روح زائر به محضر امام معصوم.

رسول خدا(ص) در رابطه با فضیلت زیارت امام رضا(ع) می‌فرمایند: بزودی پاره تن من در خراسان دفن می‌شود. هر گرفتاری که او را زیارت نماید، خداوند گرفتاریش را برطرف می‌کند و هر گناهکاری که او را زیارت کند، گناهانش بخشوده می‌شود. از امام جواد(ع) نیز نقل شده است: هر کس قبر پدرم را در طوس زیارت نماید، خداوند گناهان گذشته و آینده او را می‌بخشد. امیرالمؤمنین(ع) هم می‌فرمایند: به زودی مردی از فرزندان من در سرزمین خراسان به ناحق به وسیله سم کشته می‌شود که همنام من و پدرش هم اسم موسی ابن عمران می‌باشد. آگاه باشید، هر کس او را که غریب است زیارت نماید، خداوند گناهان گذشته و آینده اش را می‌بخشد، هر چند به اندازه تعداد ستارگان، و قطرات بارانها و برگ درختان باشد.

^۱ کارشناس ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی

^۲ عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی کرمان

بسیاری از کتاب‌های معتبر شیعه، مثل: وسایل الشیعه، من لایحضر الفقیه، اصول کافی، تهذیب الاحکام، کامل الزیارات، عیون اخبار الرضا و... روایت معروف در مورد فضیلت زیارت امام رضا علیه السلام را ذکر کرده اند.

امام موسی کاظم (ع) در روایتی فرموده اند: هر کس نخستین ما را زیارت کند، همانا آخرین را زیارت کرده و هر کس ولایت اولین ما را بپذیرد، همانا ولایت آخرین ما را بپذیرفته و آن کس که ولایت آخرین ما را قبول کند، همانا ولایت نخستین ما را قبول کرده است و هر کس حاجت یکی از اولیا (دوستان و پیروان) ما را برآورد، چنان است که حاجت همه ما را برآورده است (ابن قولویه، ۱۳۸۹)

امام صادق (ع) می فرماید: فرزندی از فرزندان موسی که هم نام امیر المومنین (ع) است، به وسیله سم در سرزمین خراسان کشته و در آنجا غریبانه دفن می شود هر کس او را باشناخت و معرفت زیارت نماید، خداوند پاداش کسی را که قبل از فتح مکه مالش را (در راه خدا) انفاق و با جانش جهاد کرده است، به او اعطا می کند. (ابن بابویه، ۱۳۸۵)

در روایات دیگری همان امام (ع) می فرماید: نوه من در سرزمین خراسان در شهری که به آن طوس گفته می شود کشته می شود. هر کس او را با معرفت زیارت نماید، در روز قیامت دست او را گرفته و وارد بهشت می نمایم، هر چند دارای گناهان کبیره باشد. راوی گوید: عرض کردم، فدایت شوم، عرفان حق او چیست؟ فرمود یقین بدانند او امام واجب اطاعه و غریب و شهید است. و هر کس با این شناخت او را زیارت نماید، خدا اجر و پاداش ۷۰ شهید را که در حضور پیامبر (ص) به شهادت رسیده اند، به او عطا می کند. (ابن بابویه، ۱۳۸۵)

امام کاظم (ع): هر کس قبر فرزندم علی را زیارت نماید، نزد خداوند اجر هفتاد حج قبول شده را خواهد داشت. راوی گوید: عرض کردم، هفتاد حج قبول شده؟ امام فرمود: بله هفتاد هزار حج، راوی سؤال می کند هفتاد هزار حج؟ امام می فرماید، چه بسا حجی که قبول نشود، اما هر کس او را زیارت نماید و یک شب را در نزدش بماند، خدا را در عرش ملاقات خواهد کرد. (طوسی، ۱۳۸۶)

امام رضا (ع) خود معتقد است: در خراسان سرزمینی است که محل رفت و آمد ملائکه خواهد شد و تا روز قیامت همواره گروهی از ملائکه از آسمان به زمین فرود می آیند و سپس به آسمان صعود می نمایند. سؤال شد: ای پسر رسول خدا، این کدام سرزمین است؟ فرمود: سرزمین طوس، بخدا قسم این زمین قطعه ای از بهشت است و هر کس مرا در این سرزمین زیارت نماید، مانند کسی است که پیامبر (ص) را زیارت کرده و خداوند ثواب هزار حج و هزار عمره قبول شده را برای او می نویسد و من و پدرانم در روز قیامت شفیع او خواهیم بود. (ابن بابویه، ۱۳۸۵)

اما رضا (ع): هر کس مرا زیارت نماید، من و پدرانم در روز قیامت شفیع او خواهیم بود (طوسی، ۱۳۸۶)
در روایت دیگری فرموده است: هیچ یک از دوستان با معرفت مرا زیارت نمی کند، مگر اینکه در روز قیامت او را شفاعت می کنم. (ابن بابویه، ۱۳۸۵)

و در روایت سومی آن امام همام فرموده است: آگاه باشید، هر کس مرا زیارت نماید در حالی که بداند حق و اطاعت من بر او واجب است، من و پدرانم در روز قیامت شفیع او خواهیم بود و هر کس را که ما شفیع باشیم نجات می یابد، هر چند به اندازه انس و جن گناه داشته باشد (ابن بابویه، ۱۳۸۵)

عبدالعظیم حسنی از امام جواد(ع) روایت می کند که آن حضرت فرموده به کسی که قبر پدرم رضا(ع) را در طوس با شناخت زیارت کند، نزد خدای تعالی برایش بهشت را ضمانت می نمایم (حرعاملی، ۱۳۶۱)

ابو صلت هروی می گوید: از امام رضا شنیدم که می فرمود: به خدا قسم، هر یک از ما کشته و شهید خواهیم بود. عرض شد: ای پسر رسول خدا(ص)، کدام فرد تو را خواهد کشت؟ فرمود: بدترین فرد زمان، مرا به سم خواهد کشت و در شهر غریبی دفن می شوم. آگاه باشید، هر کس مرا در غربت و تنهایی زیارت نماید، خداوند اجر و پاداش هزار شهید، صد هزار درستکار، صد هزار حاجی و عمره گزار و صد هزار مجاهد را برای او می نویسد و به همراه ما محشور خواهد شد و در بهشت برین رفیق و همراه ما خواهد بود. (طوسی، ۱۳۸۶)

با توجه به اینکه زیارت، دارای ریشه تاریخی است، با آداب و اعمال خاصی ادا می شده است. شیعیان نیز برای زیارت زیارتگاههای خود آدابی تعریف و تدوین کرده اند. از جمله آداب زیارت به هنگام تشرف به حرم مطهر ائمه (علیهاالسلام) که در کتب ادعیه و از زبان بزرگان دین بر آن تاکید فراوان شده است. اهمیت زیارت امام رضا (ع) در نزد مسلمین باعث گردیده است که زیارتنامه های متعدد به شیوه خطی به کلک کاتبان، کتابت گردیده است. مخصوصاً در ایران که هنر خوشنویسی دیرباز در میان مردم رواج داشت. زیارتنامه های خطی در کتابخانه های ایران وجود دارد. که نشان دهنده اهمیت زیارت حضرت در گذشته می باشد. زیارتنامه های نسخ خطی از لحاظ تاریخی، علمی، فرهنگی و دینی حائز اهمیت هستند. این زیارتنامه ها همواره به جهت ویژگی و شرایط خاص (نظیر قدمت، خط، نفاست، و...) از اهمیت و ارزش والایی در مجموعه کتابخانه های ایران برخوردار می باشد که در ذیل به معرفی آنها خواهیم پرداخت.

اهمیت و ضرورت پژوهش

از آنجایی که نسخه های خطی زیارتنامه امام رضا (ع) دارای ارزش دینی، تاریخی و فرهنگی می باشد، ارزشمند هستند. به ویژه اگر از هنرهای مثل نقاشی، خوشنویسی، تذهیب و... در زیباسازی آنها استفاده شود. و دارای ارزش فراوان مذهبی، هنری و علمی هستند. کتابخانه های ایران دارای مجموعه ارزشمندی از نسخه های خطی نفیسی از زیارتنامه امام رضا (ع) می باشد که در طول سالیان گذشته توسط افراد خیر و واقفان اهدا گردیده است. تحقیق روی مجموعه نسخه های خطی زیارتنامه امام رضا (ع)، و شناسایی این نسخه ها می تواند گوشه ای از تاریخ کتابت زیارتنامه امام رضا (ع) را نمایان و ویژگیهای این منابع را مورد بررسی و در اختیار محققان، اندیشمندان، کتابداران، دوست داران امام رضا (ع) قرار دهد.

بر اساس تحقیقات و بررسی های صورت گرفته ۱۴ نسخه خطی زیارتنامه حضرت رضا (ع) در کتابخانه های ایران شناسایی گردید که در ذیل به معرفی نسخه ها پرداخته می شود و اطلاعات مختصر کتابشناسی و نسخه شناسی هر نسخه خواهد آمد.

*زیارتنامه امام رضا(ع)

کاتب احمد شاملو، ۱۳۵۱ق

زبان: عربی و فارسی

آغاز: طریق زیارت حضرت امام رضا علیه‌السلام، زیارت مشهور ازان حضرت زیارتیست که در کتب معتبره مذکور است و محمدابن‌الحسن ابن‌الولید رضی‌الله ...

انجام: اذافیت‌السلام علینا و علی عبادالله‌الصالحین.

انجامه: حسب‌الفرموده نواب مستطاب...الله یارخان قاجار اجری‌الله تعالی آثار معالیه...بقلم اخلاص...احمد شاملو صورت ترقیم پذیرفت فی شهر ربیع‌الثانی من شهر سنه ۱۲۵۱ من‌الهجره‌المقدسه‌المبارکه.

خط: نسخ، ترجمه نستعلیق

تعداد سطرها: ۶

کاغذ: فرنگی نخودی

تعداد ورق: ۲۴

جلد: پارچه قهوه‌ای، عطف و سجاف تیماج مشکی، مجدول، اندرون جلد آستر کاغذی ابرویاد

تزئینات متن: کتیبه عنوان مذهب و مرصع، بین‌سطور کلیه اوراق طلاندازی و ابری‌سازی، کمندانازی و جدول‌کشی به زر، ترجمه فارسی در زیر‌سطور به سرخی.

معرفی نسخه: کتابی است در طریق زیارت امام رضا(ع) همراه با ترجمه فارسی آن. بفرموده "الله یارخان قاجار" استنساخ شده است.

تصاویر شماره: ۱، ۲، ۳، ۴، ۵

محل نگهداری: کتابخانه ملی

*آقا جمال خوانساری^۳، محمدبن حسین

^۳ جمال‌الدین محمد بن آقا حسین معروف به «جمال‌المحققین» محدث، اصولی، حکیم، متکلم، از فقیهان امامیه و از دانشمندان پرآوازه ایران محسوب می‌شود. تاریخ‌نگاران از او به عنوان محقق حکیم، فقیهی نوآور و دانشمندی نامدار که دارای احاطه علمی کم‌نظیر و حسن سلیقه و ذوق سلیم و اندیشه‌های ناب بود، یاد کرده‌اند و او را در عصر خویش سبب خیرات و برکات بسیاری بر جهان تشیع دانسته‌اند و بر این باورند که حوزه علمیه اصفهان به وسیله او رونق گرفت و دانشوران کم‌نظیری در حوزه تعلیم او پرورش یافتند. تسلط عالی او بر فقه، اصول و فلسفه، و مهارت او در آفریدن آثاری زرین در ادبیات فارسی، زبانزد خاص و عام بود. سخنان شیرین، گفتار ملیح و رفتار صمیمانه وی هر تازه‌واردی را به خود جذب می‌کرد. راز این همه فضایل را باید در پشتکار و همت والای او در سیره علمی، معنوی و اخلاقی‌اش به سوی کمال، جست و جو کرد. آقا جمال خوانساری علاوه بر تربیت شاگردان ممتاز، اداره مهم‌ترین حوزه علمیه شیعه و حلّ و فصل امور مردم مسلمان، نویسنده‌ای خوش‌قلم، حاشیه‌نویسی نکته‌سنج و مترجمی ماهر و جامع‌نگر بود. فهرست آثار ایشان را در سه بخش؛ تألیفات، تعلیقات و ترجمه‌ها می‌آوریم: الف) تألیفات: ۱. مبدأ و معاد؛ در اصول دین و اعتقادات. ۲. جبر و اختیار. ۳. نیت و اخلاص؛ در نیت طهارت. ۴. شرح و تفسیر احادیث طینت. ۵. رساله نماز جمعه. ۶. افعال واجب و مندوب نماز. ۷. شرح حدیث سحاب. ۸. مکاتبات و منشآت ادبی با علما و معاصران. ۹. شرح حدیث بساط. ۱۰. مجموعه اجازات به فضلا و دانشمندان. ۱۱. شرح زیارت جامعه. ۱۲. اختیارات الایام و الیالی و الساعات. ۱۳. الاسئله السلطانیه. ۱۴. اصول الدین فی الامامه. ۱۵. رساله در تفسیر آیه عهد. ۱۶. مزار و توضیحاتی بر الفاظ زیارت و دعاها. ۱۷. الحاشیه الجمالیه. ۱۸. رساله درباره قاعده الواحد لایصدر... ۱۹. سؤال و جواب‌های فقهی. ۲۰. رساله در خمس. ۲۱. رساله در نذر. ۲۲. تقویم الاولیاء. ۲۳. تحفه عباسی. ۲۴. عقاید النساء یا کلثوم‌نه. ۲۵. اثبات الرجعه. ۲۶. رساله در معنی کراهیت در عبادات. ب) تعلیقات و

مزار/ جمال‌الدین محمدبن حسین خوانساری

کاتب محمدنصیربن میرمحمدطالب جیلانی، ۱۱۱۹ق.

زبان: فارسی

آغاز: بسم‌الله... صحف تحمیدات بالانهایات و رسایل تمجیدات زاکیات مخصوص اهداء بارگاه خداوند مفیض‌الخیرات واهب...

انجام: ... و اصابع ید طولای همتش از ریاض مثوبات زیارت آن روضه فردوس‌نشان گلچین سعادت جاودان باد بالنبی و آله‌الامجاد

انجامه: قدتم هذه الرساله علی یدالحقیرمحمدنصیربن میرمحمدطالب جیلانی غفرالله... یوم یقوم الحساب سنه ۱۱۱۹
خط: نسخ، ترجمه نستعلیق

تعداد سطرها: ۱۴

کاغذ: اصفهانی نخودی

تعداد اوراق: ۷۴ برگ

عناوین و ترجمه زیارات به سنگرف

جلد: تیماج مشکى، یک، لا، مجدول، اندرون جلد آستر کاغذی.

حواشی اوراق: حواشی با نشان "۱۲، ۵، حلیه‌المتقین، منه دام‌ظله، ص، صح"

یادداشت‌های مربوط به نسخه: در برگ ۷۴ ب‌گواهی و آیه و دعایی نوشته شده که نویسنده برای پیروزی در دفاع از روم در سال ۱۰۳۹ق. خوانده و آنرا از جد خود آموخته است.

مؤلف این کتاب را در پاسخ به درخواست شاه‌سلطان حسین صفوی نوشته است. سلطان حسین قصد زیارت امام رضا (ع) را داشت از مؤلف خواست تا در کتابی آداب زیارت امام رضا (ع) را برای او به رشته تحریر بکشد، جمال‌الدین محمدبن حسین خوانساری این کتاب را به زبان فارسی نوشت و تمامی آیات و روایات و زیارات آنرا به فارسی ترجمه کرد. این کتاب مشتمل بر مقدمه و سه فصل و خاتمه بدین ترتیب می‌باشد: مقدمه در ذکر بعضی از احادیث معتبره که در فضیلت و ثواب زیارت آن حضرت وارد شده، فصل اول در آنچه پیش از سفر و در اثنای آن باید کرد، فصل دوم در آداب

حاشیه‌ها ۲۷. تعلیقات تهذیب الاحکام. ۲۸. تعلیقات من لایحضره الفقیه. ۲۹. حاشیه بر شرایع الاسلام. ۳۰. حاشیه شرح لمعه شهید ثانی. ۳۱. حاشیه بر طبیعیات شفای ابن سینا. ۳۲. حاشیه بر شرح اشارات ابن سینا. ۳۳. حاشیه بر حاشیه خفزی بر شرح قوشجی بر تجرید. ۳۴. حاشیه بر شرح باغنوی بر شرح تجرید. ۳۵. حاشیه شرح مختصر الاصول عضدی. ۳۶. حاشیه بر معالم. ۳۷. حاشیه بر شرح حکمه العین. ۳۸. شرح ورد رساله اشتراک لفظی حکیم تبریزی. ج. ترجمه‌های فارسی. ۳۹. ترجمه و شرح غرر الحکم آمدی، حاوی سخنان امام علی - علیه السلام - ۴۰. ترجمه مفتاح الفلاح شیخ بهایی. ۴۱. ترجمه الفصول المختاره: مناظرات شیخ مفید که سید مرتضی آنها را در این مجموعه گلچین نموده است. ۴۲. ترجمه قرآن مجید. ۴۳. ترجمه صحیفه سجادیه. ۴۴. ترجمه و شرح دعای صباح. ۴۵. ترجمه داستان طرم‌اح. ستاره آسمان ادب فارسی

زیارت آن حضرت، فصل سوم در ذکر بعضی از زیارت‌های جامعه که هر یک از ائمه طاهرين صلوات‌الله و سلامه عليهم اجمعين را با آن زیارت می توان کرد، خاتمه در بیان زیارت امام زاده‌ها (حضرت معصومه و حضرت عبدالعظیم) است.

تصاویر شماره: ۶،۷،۸

محل نگهداری: کتابخانه ملی

*زیارت حضرت امام رضا (ع)

۱۱۲۹ق

زبان: فارسی و عربی

آغاز: چون بدر روزه... خشوع تمام و حضور قلب و اعتقاد خالص بگوید و اجازت طلبد باین دستور که یا مولای و ابن مولای انا عبدک و ابن عبدیک ...

انجام: ... و لعن الله من ظلمک بالایدی و الالسن علیک.

خط: نسخ و شکسته نستعلیق

تعداد سطرها: ۱۳

رنگ کاغذ: نخودی

تعداد اوراق: ۴

جلد: روکش میشن قهوه ای

تزئینات متن: جدول چند خط دور سطرها به زر و سیاه. کتابت به شیوه چلیپا

سجع مهر: مهر ناخوانای بیضی با تاریخ ۱۲۵۹ در ص ۵.

محل نگهداری: کتابخانه ملی

*زیارتنامه حضرت امام رضا(ع)

کتابت: قرن ۱۳ق

زبان فارسی

آغاز: بسمله. الله اکبر الله اکبر کبیراً...

انجام: السلام علیک یا مولای و ابن مولای و رحمه الله برکاته

خط: نسخ

تعداد سطرها: ۹

تعداد اوراق: ۱۳ص

کاغذ: فرنگی آهار مهره

جلد میشن سرخ با مغزی و عطف سبزمیشن سرخ با مغزی و عطف سبز

آرایش جدول و کتیبه، عناوین به سرخی درون کتیبه

تصاویر شماره: ۹، ۱۰

محل نگهداری: کتابخانه ملک

* زیارت امام رضا (ع) [طوماری]

کتابت قرن ۱۳ق

آغاز نسخه: دعای اذن در حرم بخواند. الحمدلله الذی هدانا لهذا و ما كنا لنهتدی لولا ان هدانا الله لقد جاءت رسل

انجام نسخه: الی الله بموالاتک السلام علیک یا علی ابن موسی الرضا و رحمۃ الله و برکاته

خط: نسخ

کاغذ: آهار مهره

تعداد اوراق: ۱ برگ طوماری ۱۱*۷

جلد: سرطومار میشن سرخ

تذهیب آن از نوع مجدول (جدولی) با عنوان سرخ است

تصاویر شماره: ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۵

محل نگهداری: کتابخانه ملی ملک

* زیارتنامه حضرت علی بن موسی الرضا (ع)

زبان: عربی

آغاز: بسمله. الله اکبر الله اکبر لا اله الا الله و الله اکبر کبیرا و الحمد لله کثیرا و سبحان الله بکره...

انجام: و اعف عنا قبل ذلک و ارحمنا بعد ذلک برحمتک یا ارحم الراحمین

تاریخ کتابت: قرن ۱۳ ق

خط: نسخ

تعداد سطرها: ۱۵۹

رنگ کاغذ: نخودی

جلد: تیماج

تعداد اوراق: ۱ برگ طوماری ۱/۹۲ × ۱۰ س.م

آرایشها: جدول

عناوین به: شنگرف

سایر تزیینات: اعراب کلمات بعضا به شنگرف می باشد. جدول بندی به لاجورد و سرخ می باشد.

واقف: سید اشرف الدین کیایی طالقانی

تصویر شماره: ۱۶، ۱۷، ۱۸، ۱۹

محل نگهداری: کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی

*زیارتنامه حضرت علی بن موسی الرضا (ع)

زبان: عربی و فارسی

مؤلف: محمدبن حسین آقا جمال خوانساری

آغاز: بسمله... الحمد لله رب العالمین و الصلوة و السلام علی محمد...

انجام: تبارک اسم ربک ذی الجلال و الاکرام.

خط: نسخ و نستعلیق

تعداد سطرها: ۱۱

رنگ کاغذ: نخودی

تعداد اوراق: ۱۰۸

جلد: تیماج

واقف: عبدالباقی آیت‌اللهی شیرازی

تصویر شماره: ۲۰، ۲۱، ۲۲

محل نگهداری: کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی

*زیارتنامه حضرت علی بن موسی الرضا (ع)

زبان: فارسی و عربی

مؤلف: محمدبن حسین آقا جمال خوانساری

کاتب: خادم سیدمحمد

آغاز: بسمله... الحمد لله رب العالمین...

انجام: گلچین سعادت مادران بادورحمه‌الله ویرکاه .

تاریخ کتابت: ۱۱۲۸ق

خط: نسخ و نستعلیق

کاغذ: نخودی

تعداد اوراق: ۹۰

جلد: مقوا

واقف: محفوظ حسین علی

تصویر شماره: ۲۳،۲۴

محل نگهداری: کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی

*زیارتنامه حضرت علی بن موسی الرضا (ع)

تاریخ تالیف: ۱۲۸۳ق

جامع: کاظم گلپایگانی

کاتب: کاظم گلپایگانی

آغاز: بسمله... دردهم شهر رجب المرجب...

انجام: آمین رب العالمین... هرازدویست و هشتادوسه.

تاریخ کتابت: سال ۱۲۸۳ق

خط: نستعلیق

تعداد سطرها: ۵

تعداد اوراق: ۶۶

تصویر شماره: ۲۵

محل نگهداری: کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی

*زیارتنامه حضرت علی بن موسی الرضا (ع)

زبان: عربی

آغاز: السلام علیک یا وارث آدم صفوة الله...

انجام: التحیة و الشناء و رحمة الله و برکاته.

خط: نسخ

تعداد سطرها: ۸۵

رنگ کاغذ: نخودی

تعداد اوراق: طوماری ۹×۲۰۱ س.م

آرایشها: تذهیب/ ترصیح/ سرلوح: ۱/ کتیبه

سایر تزیینات: میان سطور زراندازی و جدول بندی به سیاهی و زر با سرلوح مزدوج زرپوش

شامل زیارت وارث و زیارت امام هشتم (ع) است.

واقف: محمد فرشچیان

محل نگهداری: کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی

*زیارتنامه حضرت ثامن الائمه (ع)

زبان: عربی

آغاز: بسمله... الله اكبر الله اكبر الله اكبر كئبرا و الحمد لله كثير و سبحان الله بكرة...

انجام: و فاطمه و الحسن و الحسين و الائمه المعصومين من ذرية الحسين عليهم السلام . سنه ۱۳۱۲

تاریخ کتابت: ۱۳۱۲ ق

خط: نسخ

تعداد سطرها: ۱۲

رنگ کاغذ: شکری

تعداد اوراق: ۹ ۱۰/۵×۱۶/۵ س.م

سایر تزئینات: دارای سرلوحه مزدوج و جدول کشی صفحات با طلای پست. سرفصول گوی پر

جلد: میشن

وقفنامه -- وقف آستانه مبارکه ثامن الائمه محمدرضا نژادقلی سبزعلی حسنقلی

محل نگهداری: کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی

*زیارت حضرت امام رضا علیه السلام

زبان: فارسی

آغاز: چون خواهد که زیارت سلطان خراسان علی بن موسی الرضا علیهما السلام رود پیش از آنکه از منزل بیرون خواهد

رفتن غسل کردن سنت بود.

انجام: پس صلی الله علیه وآله گفت که او اگر سؤال را تکرار می کرد هر آینه می گفتم تا هفتصد حج و هفتصد عمره

مبرورات متقبالات. رسول الله

تاریخ کتابت سده ۱۲ ق

خط نستعلیق

جلد: تیماج قهوه ای با ترنج و سرترنج، یک لا

کاغذ: فرنگی

تعداد سطرها: ۱۷

عنوانها و نشانیها شنگرف

بیان مختصر آداب زیارت حضرت علی بن موسی الرضا علیهما السلام و ذکر فضائل زیارت آن حضرت - علیه آلاف التحیه

و الثناء - می باشد.

اندازه ۵/۱۴×۵/۲۰

محل نگهداری: کتابخانه مرعشی (قم)

*آداب زیارت حضرت امام رضا علیه السلام
مؤلف: شیخ حسین بن یوسف هروی مشهدی
زبان: فارسی

آغاز: الحمد لله راحم عبرات المتضرعین و رافع درجات المخلصین.. و بعد فیقول المتمسک بولاء اهل بیت نبیه المفتقر الی شفاعتہم.

انجام: برحمتک یا ارحم الراحمین.

خط: نستعلیق و نسخ

جلد: تیماج قهوه ای

کاتب: بخط مؤلف سال ۱۳۴۲

تعداد اوراق: ۸۲ ۱۳×۲۲

کتاب شناسی در آداب و کیفیت زیارت حضرت امام رضا علیه السلام چنانچه در کتب معتبره نقل شده، تألیف شده بنام مقرب السلطنه و برای اینکه زائران زیارتها را هنگام تشرف به حرم مطهر درست و صحیح بخوانند. در آغاز احکام نماز و تعقیبات و بعضی از دعاها آمده و گویا بیش از این تدوین نشده که مقرب السلطنه معزول گردید و تألیف کتاب ناتمام ماند. کتابت در مشهد مقدس، نوشته شده برای مقرب السلطنه کارگذار مشهد، عناوین و ترجمه زیرنویس دعاها و جدول صفحه‌ها شنگرف، محل نگهداری: کتابخانه خاندان میبیدی (کرمانشاه)

*آداب زیارت امام رضا علیه السلام

مؤلف: سید علی بن محمد علی میبیدی یزدی

زبان: فارسی

آغاز: بسمله. حمدله.. چون بعد از مجاورت متمادی بجهت اصلاح بدن بکرمانشاهان آمدم از قضای خداوندی اسباب ماندن فراهم آمد.

انجام: برحمتک یا ارحم الراحمین.

خط: نستعلیق

جلد: تیماج مشکی

کاتب: بخط مؤلف

تعداد اوراق: ۲۱۰ ۱۰×۱۸

مؤلف، پس از مدتی اقامت در کرمانشاه، آهنگ سفر به مشهد مقدس و زیارت حضرت امام رضا علیه السلام نمود، برای این سفر با عجله به تألیف کتاب حاضر در آداب و زیارات آن حضرت شروع نمود ولی گویا موفق به اتمام آن نشد و فقط سه

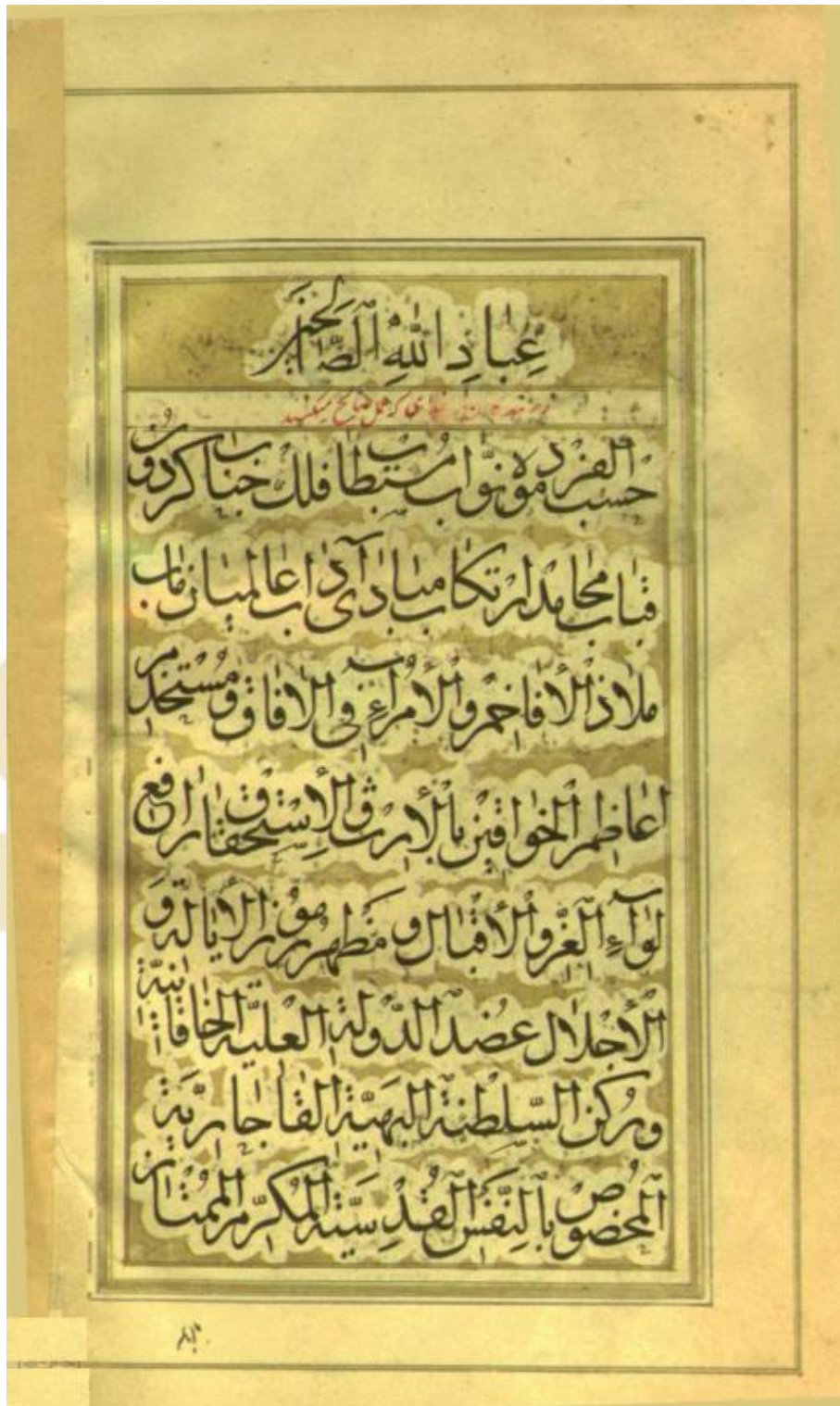
فصل آغاز آن را تحریر نموده است بدین عنوانین: فصل اول: در فضیلت زیارت قبور ائمه علیهم السلام. فصل دوم: در خصوص فضیلت زیارت امام رضا علیه السلام. فصل سوم: در آداب زیارت هر یک از ائمه علیهم السلام. محل نگهداری: کتابخانه خاندان میبیدی (کرمانشاه)

سخن پایانی

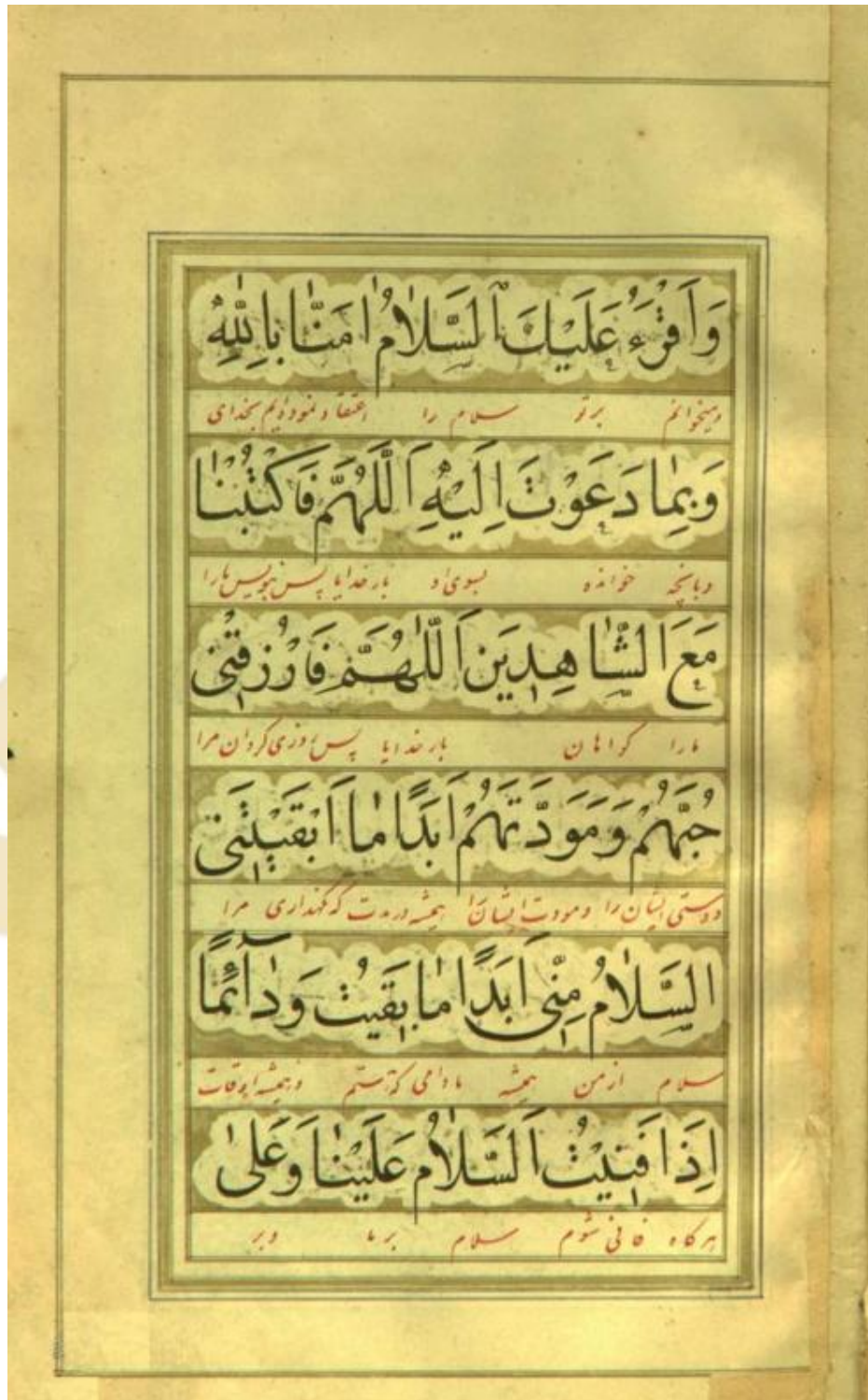
از آنجایی که تاکنون پژوهشی با این سبک در مورد ویژگیهای نسخه های خطی زیارتنامه ی امام رضا (ع) در کتابخانه های ایران صورت نگرفته است. تحقیق حاضر می تواند بسیار ارزشمند باشد. بر اساس این پژوهش ۱۴ نسخه شناسایی گردید. اطلاعات جدیدی درباره هر یک از جنبه های کتابشناسی و نسخه شناسی مورد نظر پژوهش بدست آمد. بر اساس تحقیقات قدیمی ترین نسخه در سال ۱۱۱۹ق و نسخه های دیگر در سال های ۱۱۲۸ق، ۱۱۲۹ق، ۱۲۵۱ق، ۱۲۸۳ق و ... کتابت گردیده است.

منابع و ماخذ

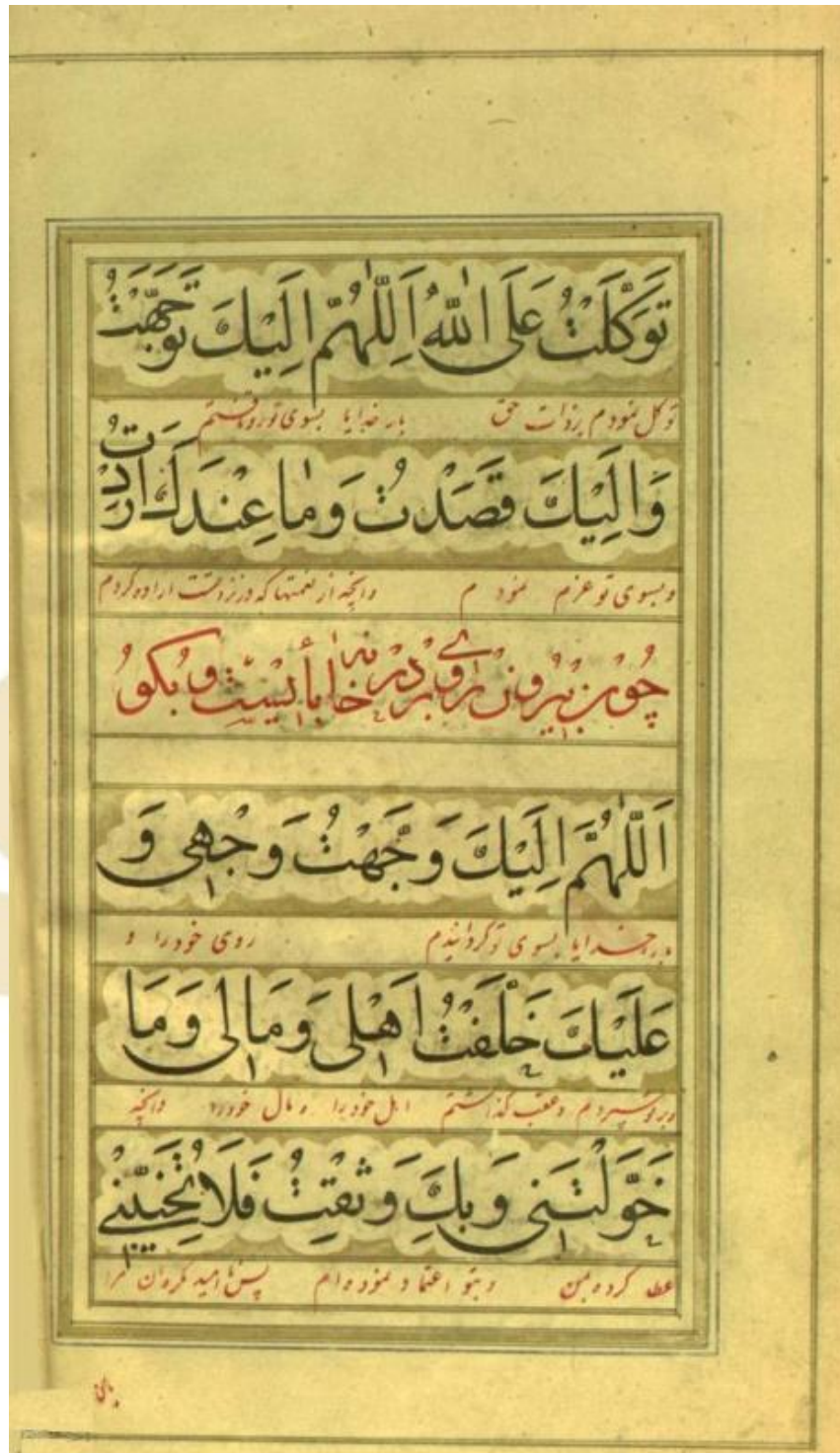
ابن بابویه، محمد بن علی (۱۳۸۵). ترجمه و متن کتاب من لا یحضره الفقیه. مترجم محمدجواد غفاری. تهران: دارالکتب الاسلامیه.
ابن قولویه، جعفر بن محمد (۱۳۸۹). کامل الزیارات. سیدعلی حسینی. تهران: اندیشه مولانا.
حرعاملی، محمدبن حسن (۱۳۶۱). وسائل الشیعه. تهران: کتابفروشی اسلامیه.
طوسی، محمد بن حسن (۱۳۸۶). تهذیب الاحکام. قم: نور وحی.

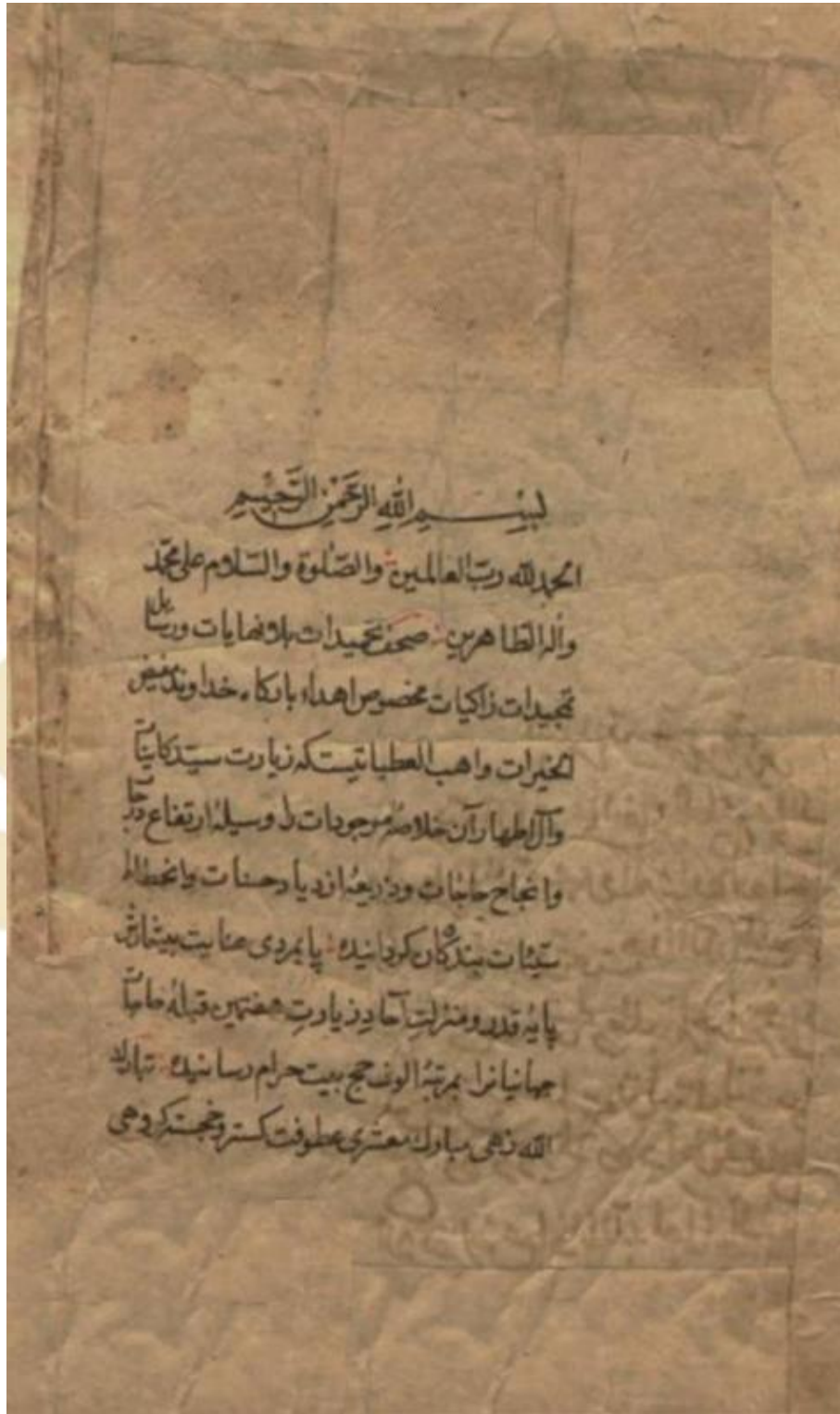
تصویر شماره ۱: زیارتنامه امام رضا (ع) (کتابخانه ملی)

تصویر شماره ۳: زیارتنامه امام رضا (ع) (کتابخانه ملی)

تصویر شماره ۴: زیارتنامه امام رضا (ع) (کتابخانه ملی)

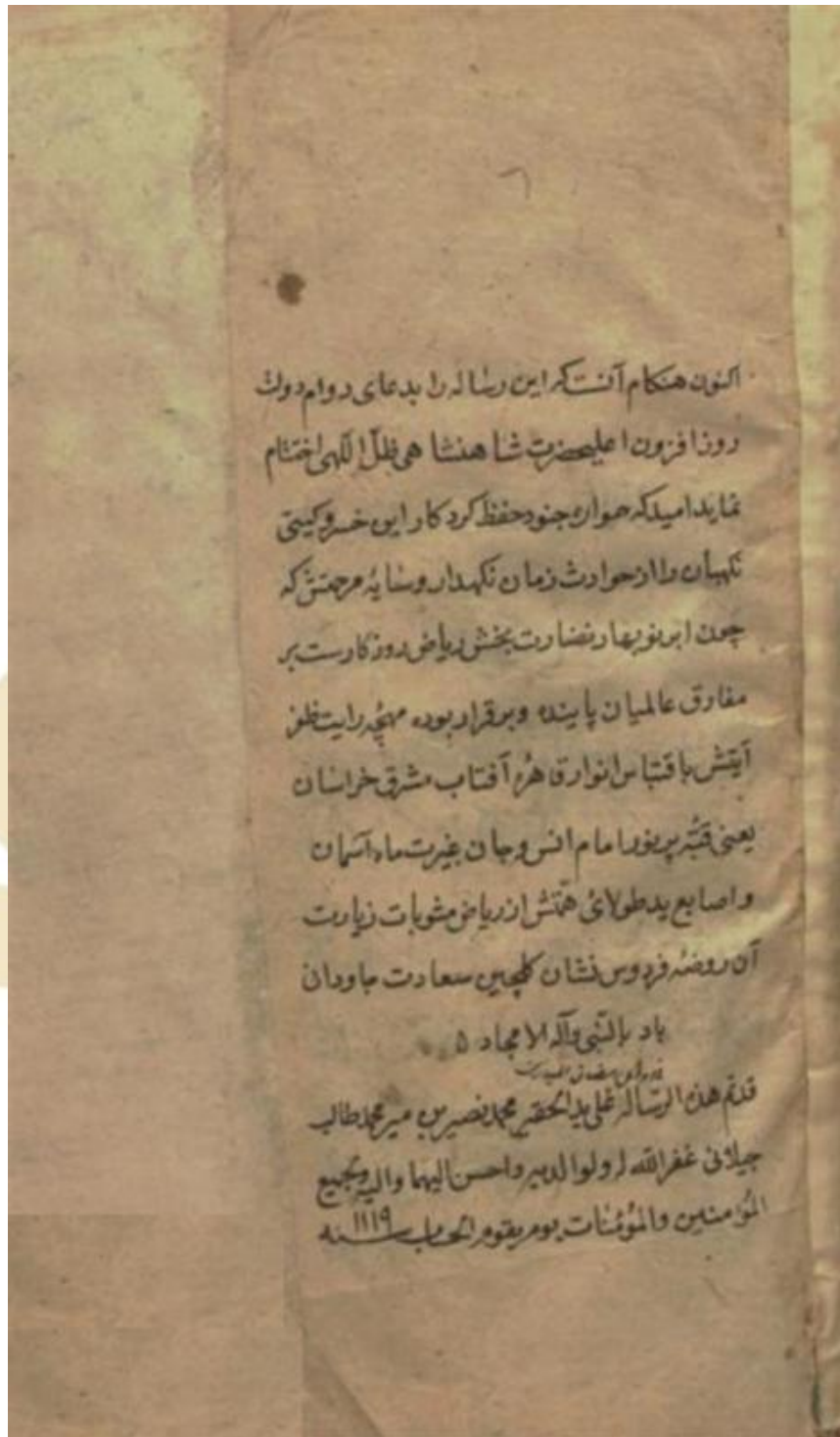

تصویر شماره ۶: مزار (کتابخانه ملی)

بغیر بنی و اقبال سعادت قرین از یمین و شمال متوجه
صوب خراسان و ههای همت هایون فال برجناح
طرق پهای مشهدعلی امام النروجان بودو
کینداعیان دوام دولت قاهره المعان الی حجه
ربه الباری جمال الدین محمد بن حسین الخوانساری
بجمع رساله محتوی بزیارت آنجناب متطاب
ترجمه و توضیح عبارات و ما يتعلق بهذا الباب
نامورد اشش لهذا امتثال الامر الاشراف الاعلی
رساله را که مشتملت بر مقدمه و سه فصل و خاتمه
ترتیب یاد و من الله التوفیق و علیه الاعتماد
مقدمه در ذکر بعضی از احادیث معتبره که در
فضیلت و ثواب زیارت آنحضرت صلوات الله
وسلامه علیه وارد شد روایت کرده شیخ صدق
محمد بن علی بن بابویه طاب ثراه در کتاب

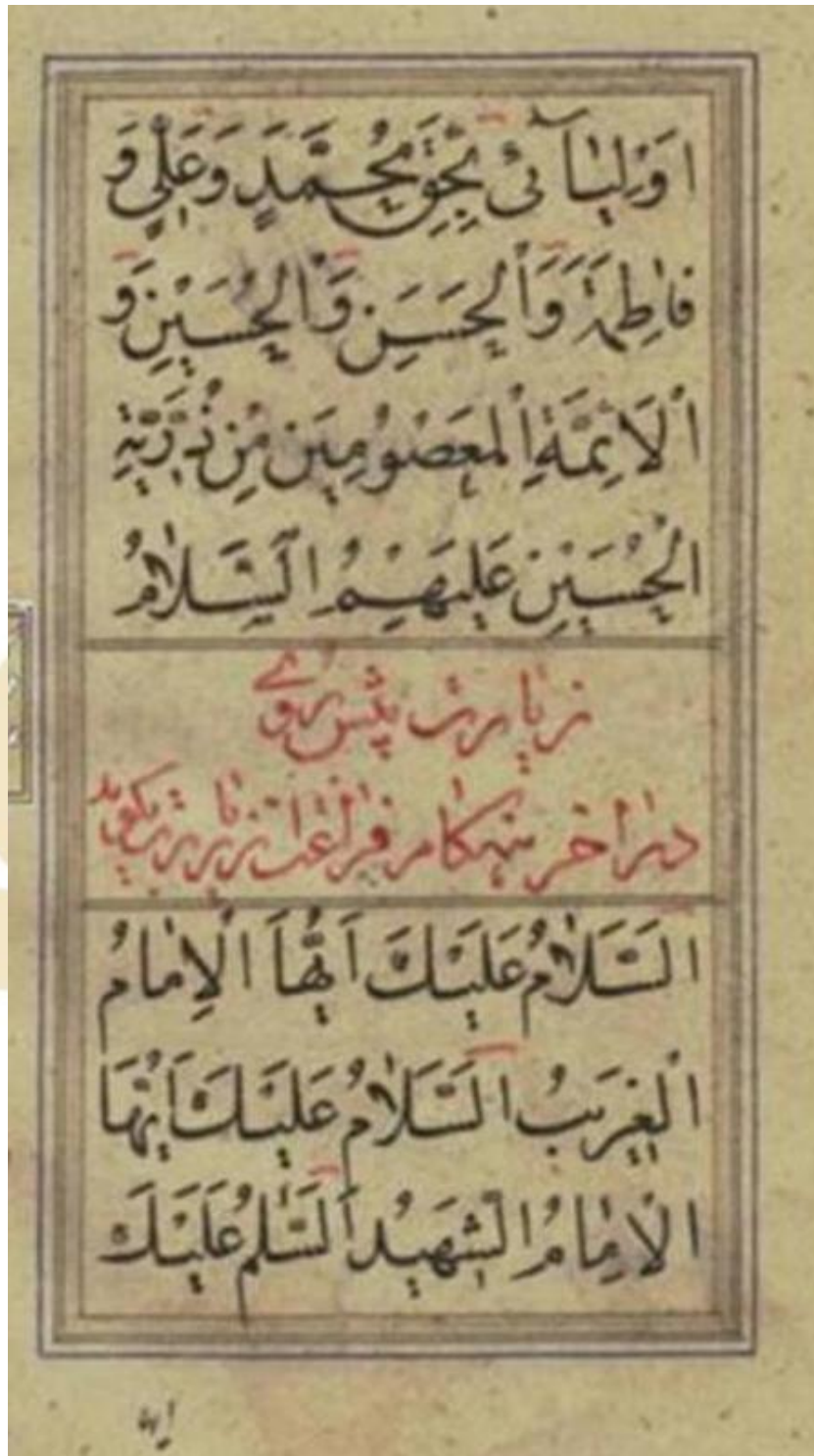
تصویر شماره ۷: مزار (کتابخانه ملی)

تصویر شماره ۸: مزار (کتابخانه ملی)

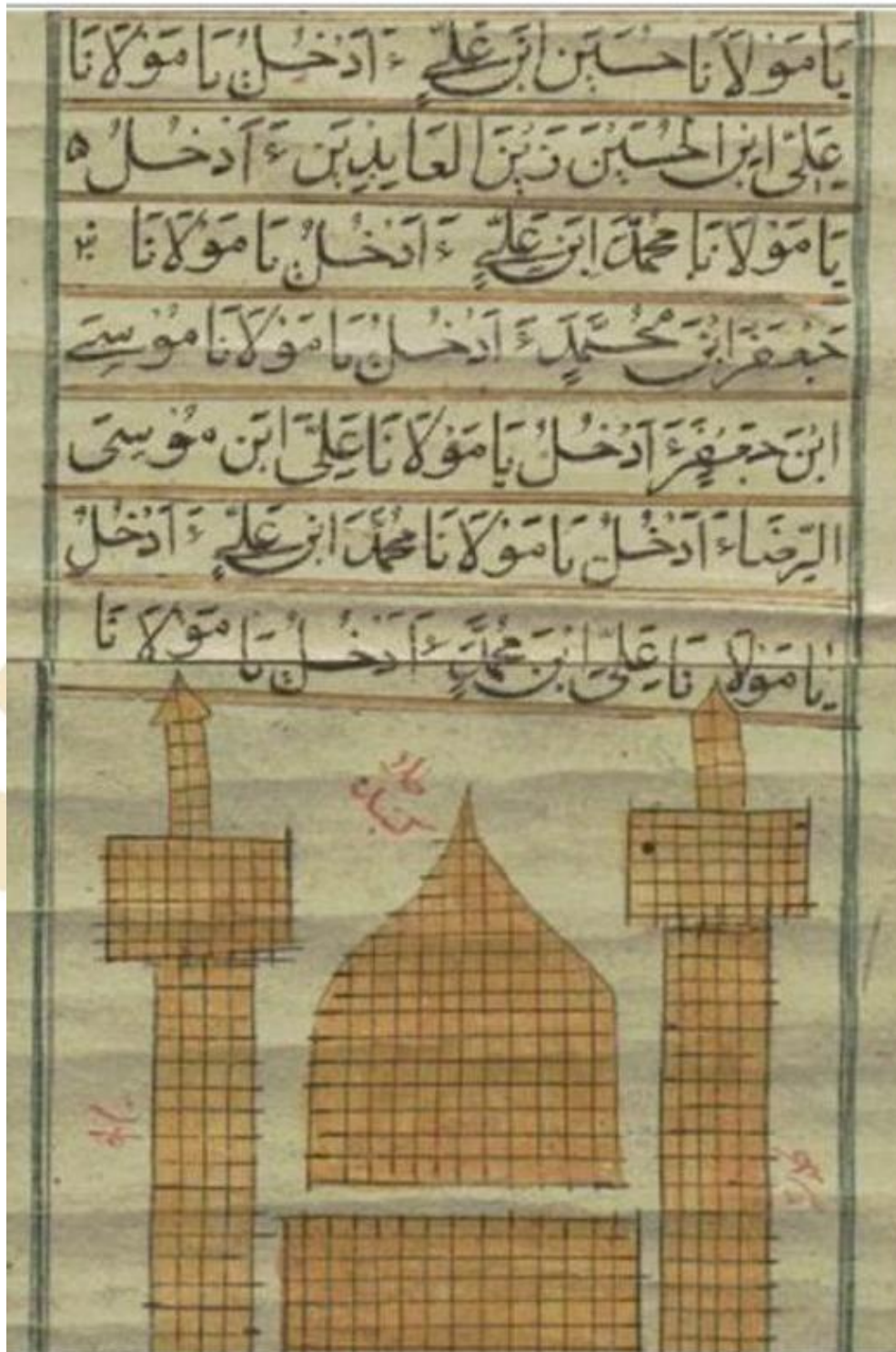
تصویر شماره ۹: زیارتنامه (کتابخانه ملی ملک)

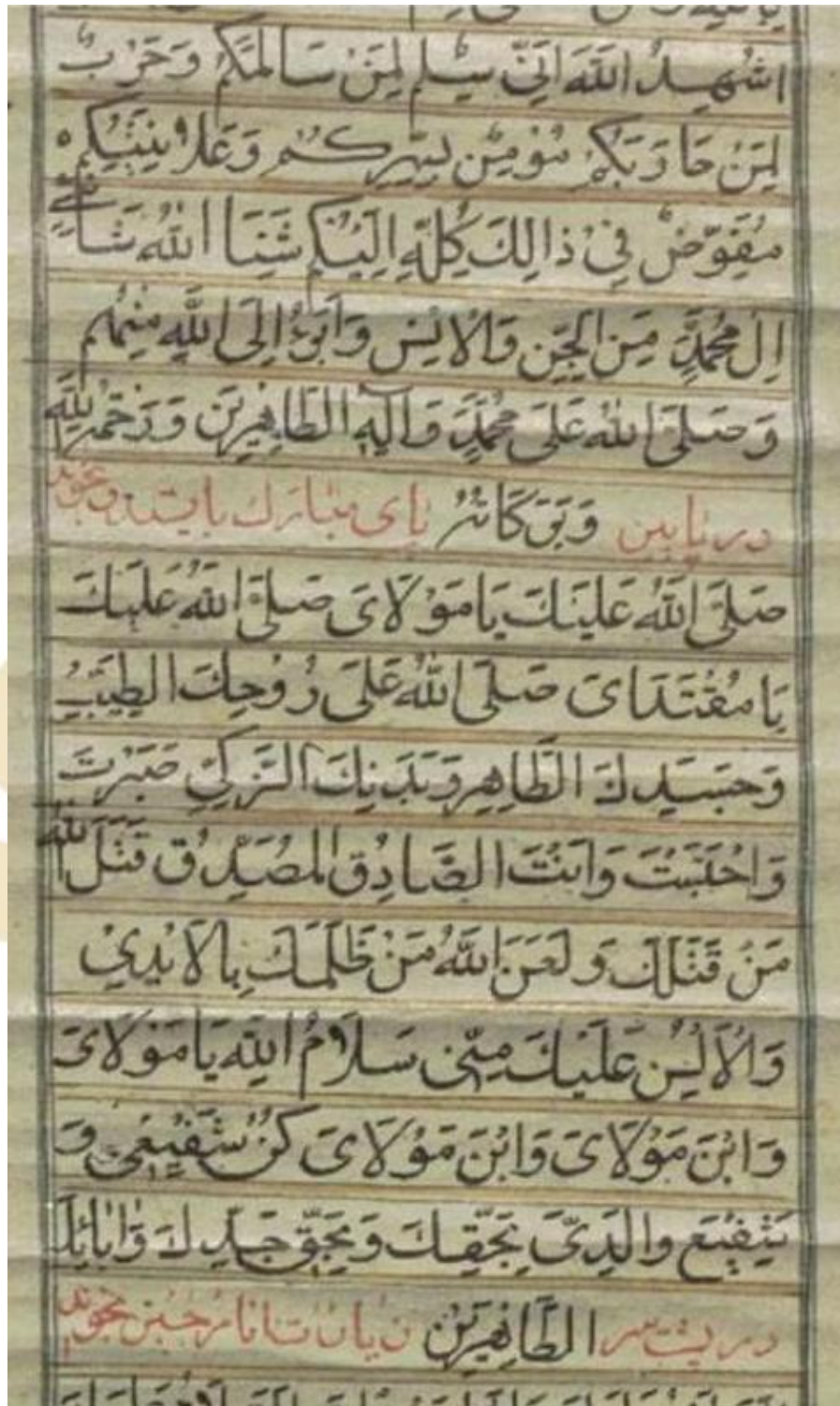
تصویر شماره ۱۰: زیارتنامه (کتابخانه ملی ملک)

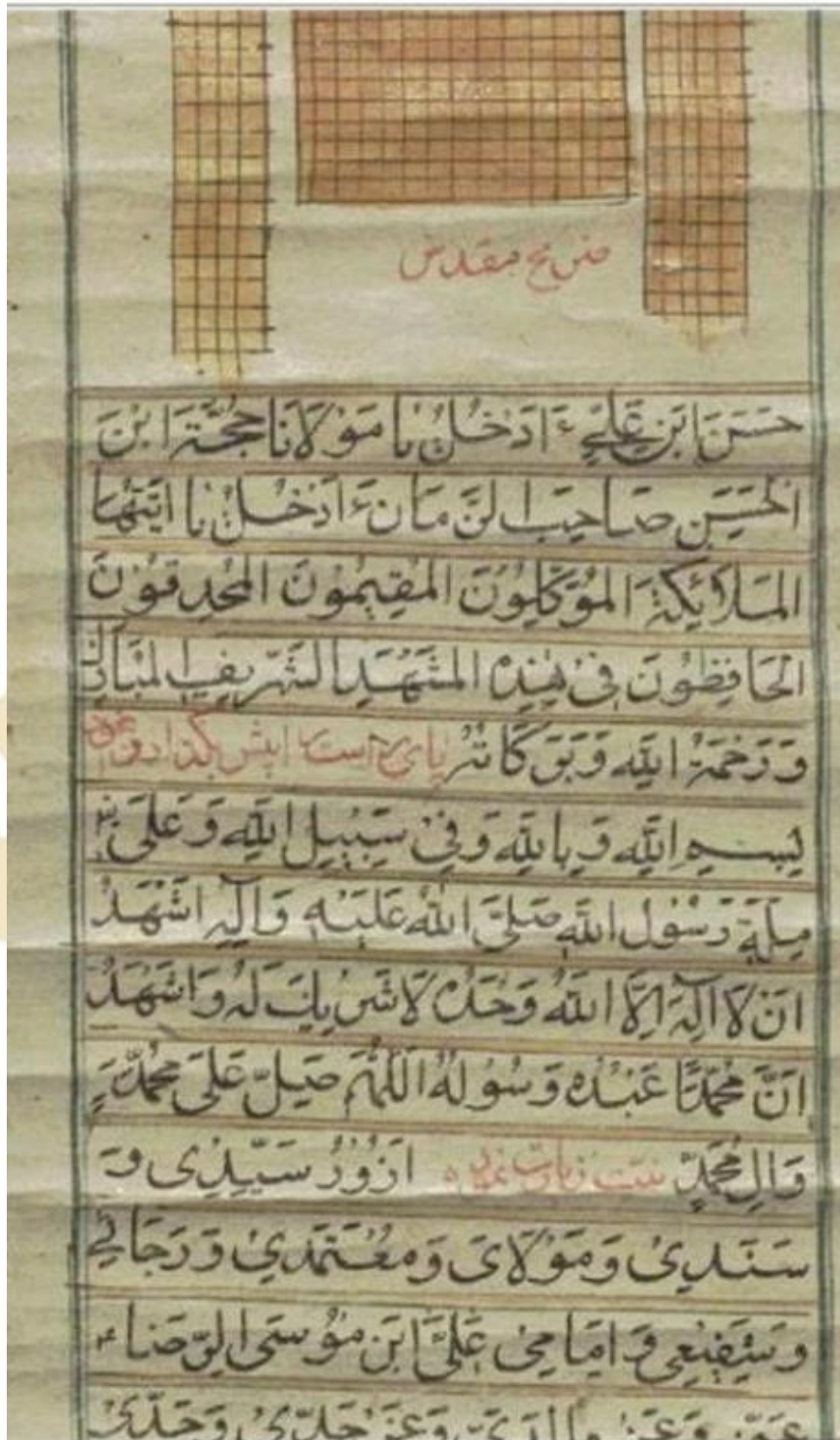
تصویر شماره ۱۱: زیارتنامه طوماری (کتابخانه ملی ملک)

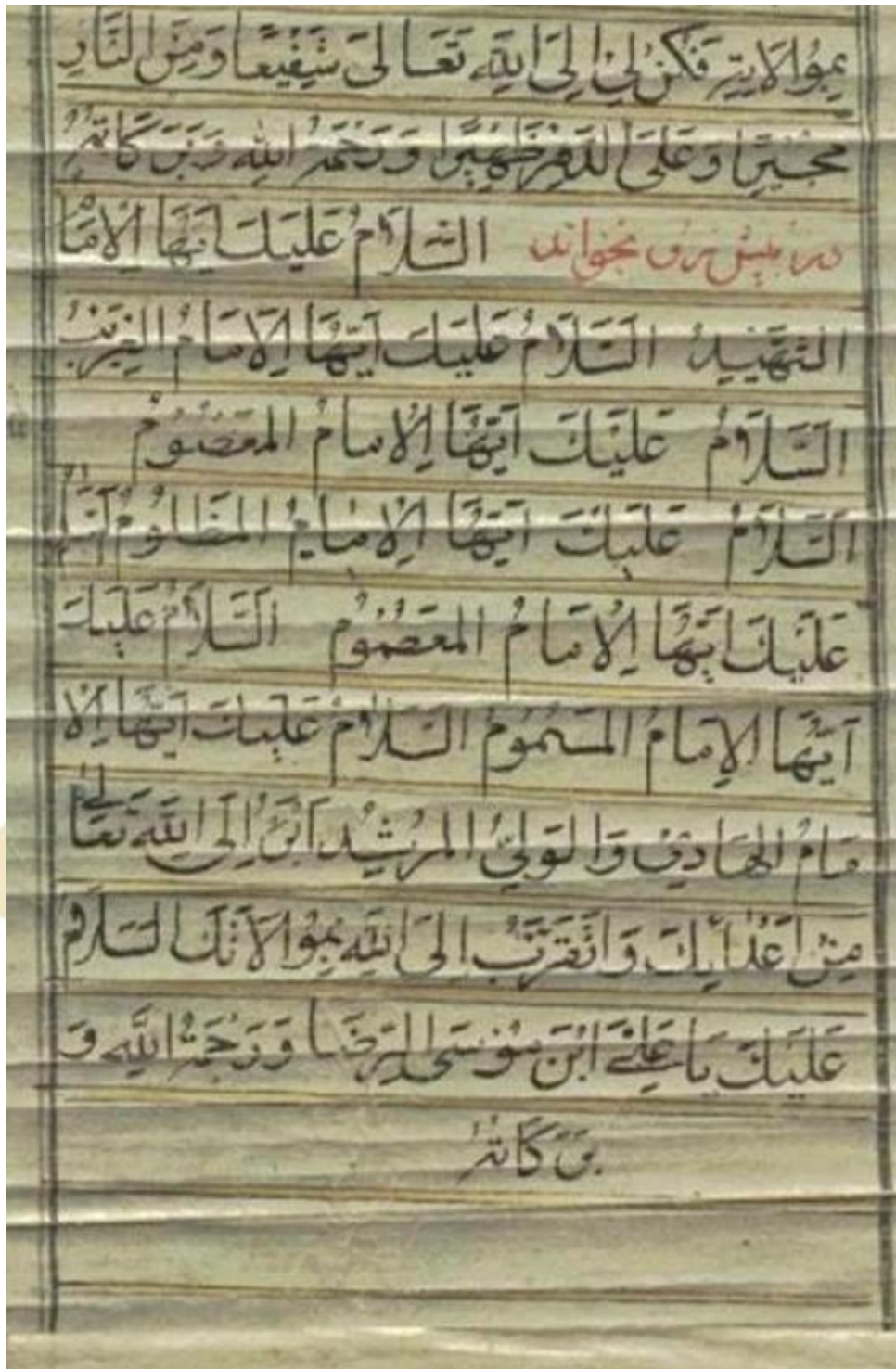
تصویر شماره ۱۲: زیارتنامه طوماری (کتابخانه ملی ملک)

تصویر شماره ۱۳: زیارتنامه طوماری (کتابخانه ملی ملک)

تصویر شماره ۱۴: زیارتنامه طوماری (کتابخانه ملی ملک)

تصویر شماره ۱۵: زیارتنامه طوماری (کتابخانه ملی ملک)

وَسَيَسْأَلُنَا رَبِّي عَنْكُمْ صَلَوَاتُكَ
عَلَيْهِ وَآلِهِ أَدْخُلْنَا بِاللهِ أَدْخُلْ
بِأَرْسُولِ اللهِ أَدْخُلْنَا بِمَوْلَانَا الْمُتَّقِينَ
أَدْخُلْنَا بِمَوْلَانَا فَاطِمَةَ الزَّهْرَاءِ سَيِّدَةَ
نِسَاءِ الْعَالَمِينَ أَدْخُلْنَا بِمَوْلَانَا الْحَسَنَ
عَلِيَّ أَدْخُلْنَا بِمَوْلَانَا حُسَيْنَ بْنِ عَلِيٍّ
أَدْخُلْنَا بِمَوْلَانَا عَلِيَّ بْنِ الْحُسَيْنِ زَيْنِ
الْعَابِدِينَ أَدْخُلْنَا بِمَوْلَانَا مُحَمَّدَ بْنَ عَلِيٍّ
الْبَارِقِ أَدْخُلْنَا بِمَوْلَانَا جَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدٍ
الضَّادِّ أَدْخُلْنَا بِمَوْلَانَا مُوسَى
بَنِي جَعْفَرِ الْكَافِرِ الْجَلِيمِ أَدْخُلْنَا بِمَوْلَانَا
سُلْطَانَ أَسْبَابِ الْحَسَنِ عَلِيَّ بْنَ مَوْسَى الرِّضَا
أَدْخُلْنَا بِمَوْلَانَا مُحَمَّدَ بْنَ عَلِيٍّ النَّبِيَّ الْبَرَّادِ
أَدْخُلْنَا بِمَوْلَانَا عَلِيَّ بْنَ مُحَمَّدٍ النَّبِيَّ أَدْخُلْنَا
بِمَوْلَانَا حُسَيْنَ بْنِ عَلِيٍّ الْعَسْكَرِيِّ أَدْخُلْنَا
بِمَوْلَانَا مُحَمَّدَ بْنَ الْحَسَنِ صَاحِبَ الزَّمَانِ
أَدْخُلْنَا بِأَبْنَائِهَا الْمَلَكَةِ الْمُؤَكَّلُونَ
الْمُسْتَهْبِئُونَ الْمُجَدِّفُونَ الْخَافِضُونَ فِي
هَذَا الْحَرَمِ الشَّرِيفِ الْمُبَارِكِ رَجَاءُ
رَبِّي وَرَجَاءُ اللهِ وَرَجَاءُ نَبِيِّهِ مُحَمَّدٍ
بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
بِسْمِ اللهِ وَبِاللهِ وَفِي سَبِيلِ اللهِ وَعَلَى
مِلَّةِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ
أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لَا
شَرِيكَ لَهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ
اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ

تصویر شماره ۱۷: زیارتنامه طوماری (کتابخانه آستان قدس رضوی)

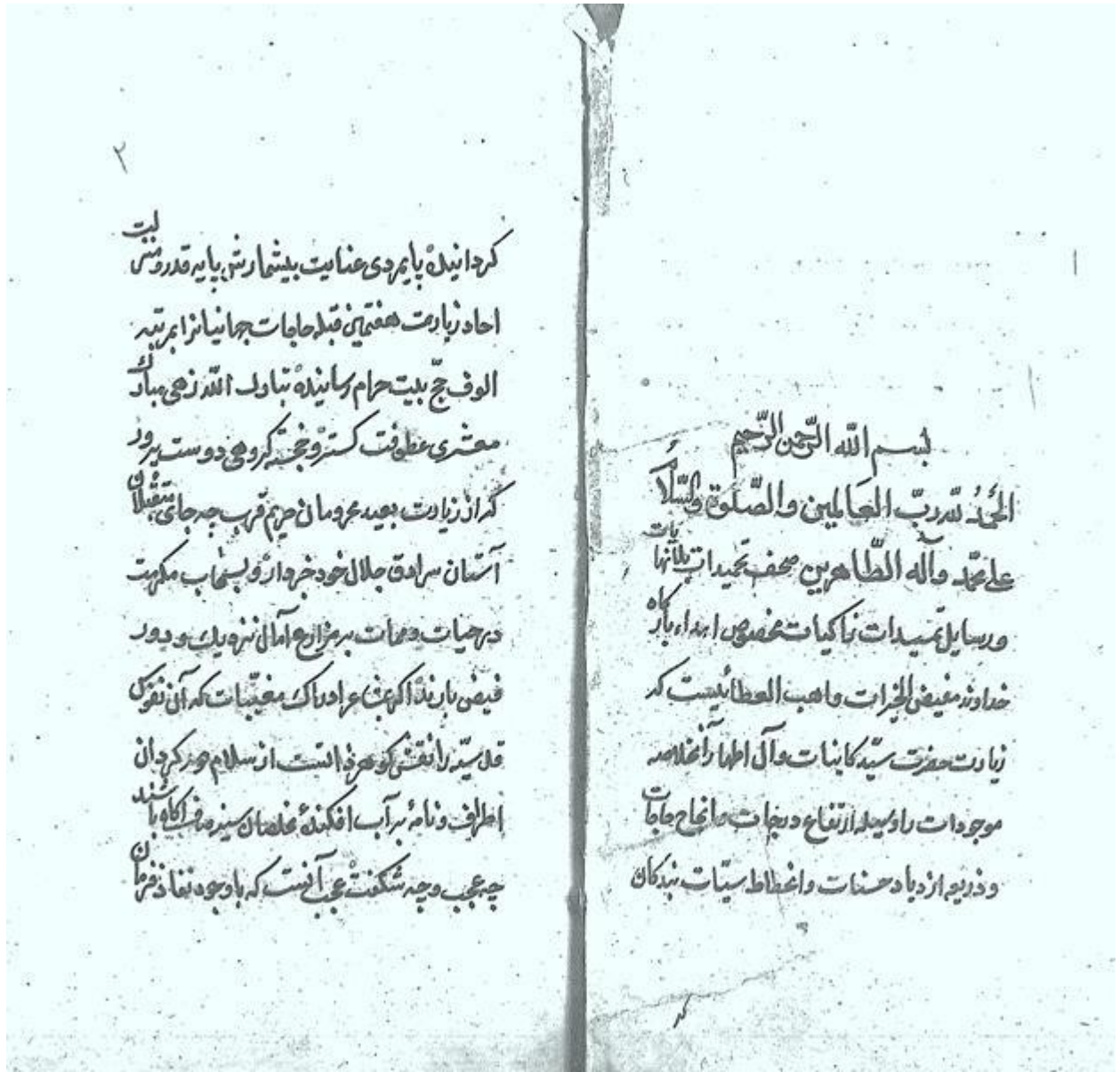
ادخلنا بحسب الراحمين حرم محمد
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدانا لهذا وما كنا
لنهدى لولا أن هدانا الله لقد
جئتكم رسولاً مبشراً بالخير فقلنا يا أيها
الذين آمنوا لا تأكلوا أموالكم التي
إلا أن يؤذن لكم فيها أنا ذميمة فخذوا
ومسئدين رسولك صلوا نك
عليه واليه أدخل يا الله أدخل
يا رسول الله أدخل يا مولانا المؤمن
أدخل يا مولانا فاطمة الزهراء سيدتنا
بنات العالمين أدخل يا مولانا جبرئيل
عليه أدخل يا مولانا حسين بن علي
أدخل يا فاطمة علي بن الحسين زين
العابدین أدخل يا مولانا محمد بن علي
الباقر أدخل يا مولانا جعفر بن محمد
الصادق أدخل يا مولانا موسى
بن جعفر الكاظم الجليل أدخل يا مولانا
سلطاناً أبا الحسن علي بن موسى الرضا
أدخل يا مولانا محمد بن علي النقي الجواد
أدخل يا مولانا علي بن محمد النقي أدخل
يا مولانا حسين بن علي العسكري أدخل
يا مولانا محمد بن الحسن صاحب الزمان
أدخل يا أيها الملكة الموكلة
المؤمنون المجدفون حافظون في
هذا الحرم الشريف المبارك ورجاء

تصویر شماره ۱۸: زیارتنامه طوماری (کتابخانه آستان قدس رضوی)

السَّلَامُ عَلَيْكَ وَعَلَىٰ بَيْتِكَ وَعَلَىٰ سِدْرَتِكَ
وَعَلَىٰ مَنْ لَمْ يَكُنْ فِي خَلْقِهِ مَعَكُمْ حُصُوصًا
سَيِّدِي وَمَوْلَايَ أَبَا الْفَضْلِ الْعَبَّاسِ
وَقَاسِمِ بْنِ حَسَنِ وَمُسْلِمِ بْنِ عَقِيلٍ وَ
هَنَافِي بْنِ عَرَفَةَ وَجَمِيدِ بْنِ مَظَاهِرٍ وَ
الْحُرِّ الشَّهِيدِ الرَّبَّاعِي السَّلَامُ عَلَيْكُمْ
بِأَسَادَانِي وَمَوْلَانِي جَمِيعًا وَرَحْمَةُ اللَّهِ
بِرَبَائِكُمَا لِي وَبَرَكَاتُهُ **سِيرَتِي**
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا مَوْلَايَ وَأَبْنَ مَوْلَايَ وَ
رَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ أَشْهَدُ أَنَّكَ تَشْهَدُ
مَعَايِي وَتَمْتَعُ كَلَامِي وَتُرَدِّدُ سِلَاقِي
وَأَنْتَ حَيٌّ عِنْدَ رَبِّكَ مَرْبُوبٌ وَأَسْأَلُ اللَّهَ
بِرَبِّكَ فَضْلًا حَقِّي الَّذِي لَا يَخْلُفُ
وَاللَّهُ بِحَمْدِهِ أَهْلًا بَيْنَ اللَّهِ وَنُورِهِ قَلْبًا
ظَهَرَ مِنْهُنِي مِنَ الرَّقَادِ وَذَكَرَهَا بِفَضْلِ خَلْقِهِ
وَقَدَّهْرَتِ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى وَجَلَّ إِلَيْكَ فَضْلُكَ
وَيَحْيِي مِنْ تَهْنُكَ عَلَيَّ سِرًّا وَسِرًّا عَالَمًا أَمْرًا خَلْفِي
وَقَرْنَ طَاعَتِكَ طَاعَتِي وَمَوْلَانِكَ مَوْلَانِي
كُنْ لِي يَا اللَّهُ شَيْعًا وَمِنْ النَّارِ حَجْرًا وَعِظًا اللَّهُ
ظَهَرَ لِي وَعَلَى الصَّبْرِ دَلِيلًا وَفِي الْقَبْرِ مَوْلَانًا
رَحْمَتًا يَا أَيْهَا الرَّحْمَنُ وَرَحْمَةً يَا سَيِّدِي
اللَّهُمَّ إِذَا عَمَلْتُ عَمَلًا مَلَأْتَهُ بِاللَّهِ وَرَبِّي
مَلَأْتَهُ بِاللَّهِ وَعَمَلًا لَمْ يَأْمُرْ بِهِ اللَّهُ وَعَفْوًا لِعَدْوِي
بِاللَّهِ شَدِيدًا مَلَأْتَهُ بِاللَّهِ وَمَغْفِرًا لِعَدْوِي بِاللَّهِ
وَرَوْيَا لِحَبَابِ اللَّهِ اللَّهُمَّ رَبِّ قَامِرٍ حَسْبِي
مَلَأْتَهُ بِاللَّهِ وَمَوْلَانِي

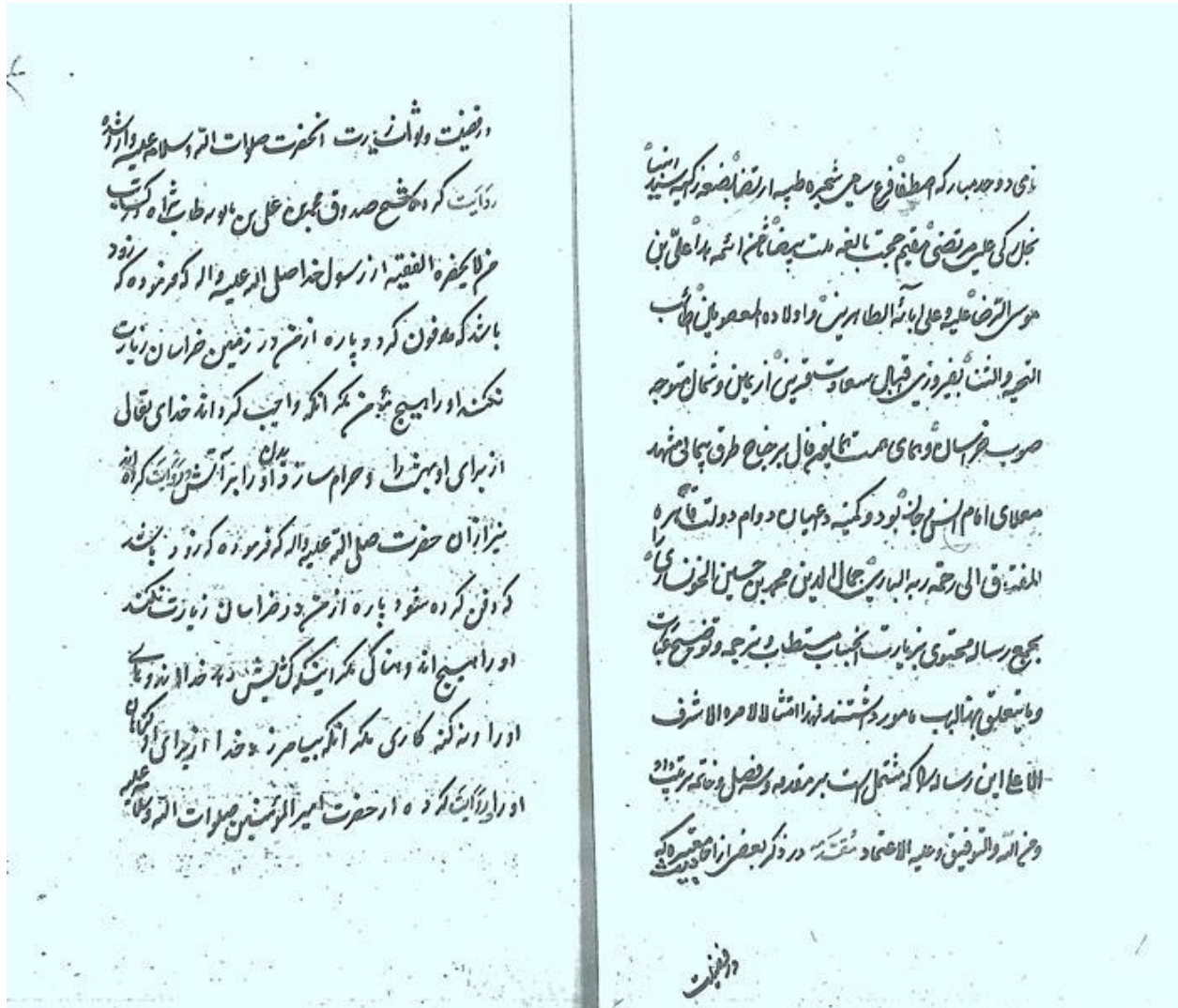
تصویر شماره ۱۹: زیارتنامه طوماری (کتابخانه آستان قدس رضوی)

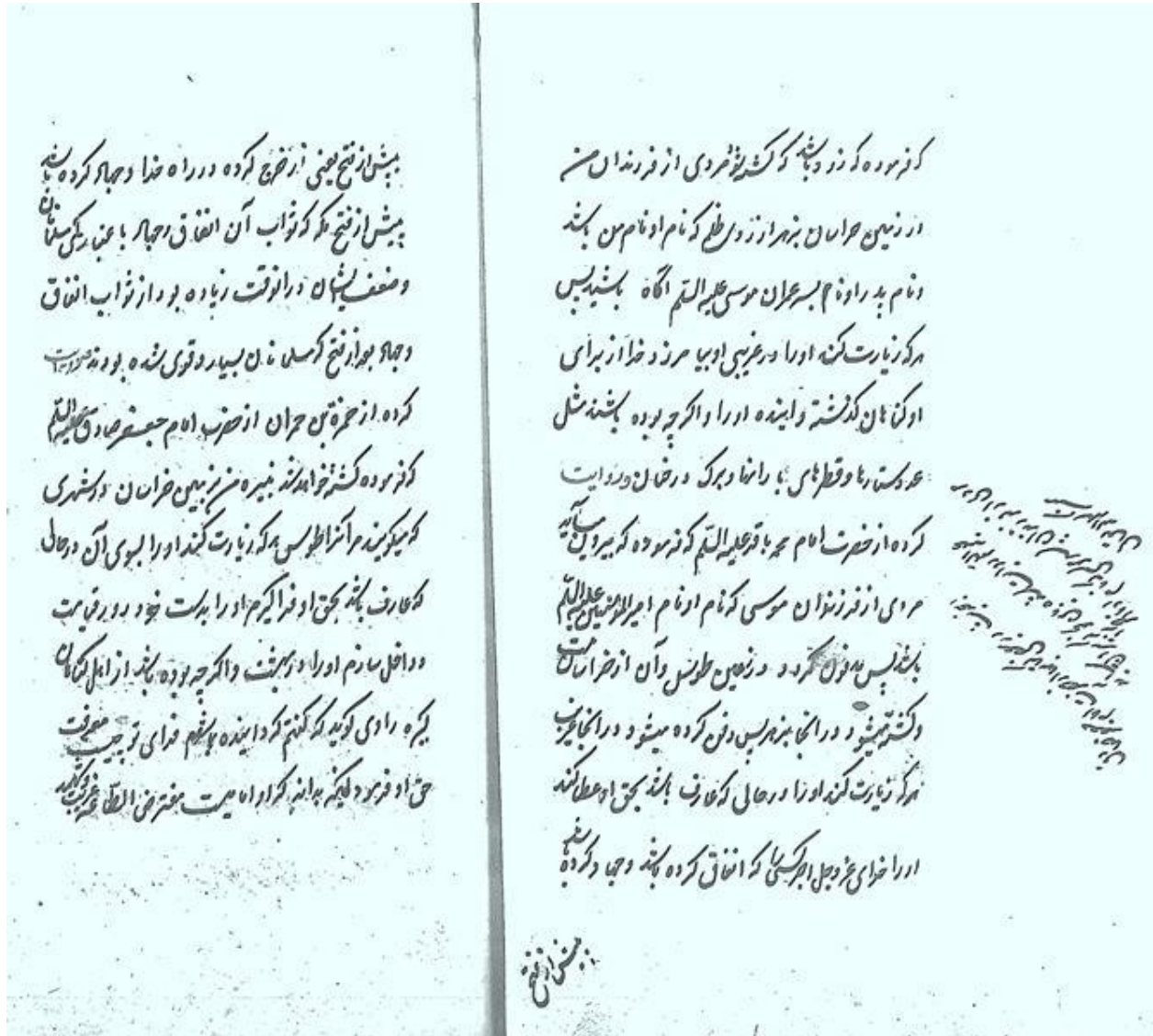
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام
على محمد وآله الطاهرين صحف تجيد تبتلها
ورسائل تميدات تاكيات مخصوصه اينه ابراه
خداوند مفيض الخيرات واهب العطاياست که
زيارت حضرت سيد کائبات وآل اطهار را خلاصه
موجودات را و سبله از تنافع و بجات و اناج حاجات
و ذريعه از دبا دحسنت و اعطاط سيئات بنده کان

۲
کرد اينده بايمردى عنایت بدينقار نش پايه قدرتش
احاد زيارت هفتمين قبله حاجات جهانين از ابراهيم
الوفج بيت حرام را اينده تبادل الله زهي مبارك
معشري عطوفت كنه و نخبه كروهى دوست پرورد
که از زيارت بعيد عرمان حريم قهر چه جاي
آستان سر ادي جلال خود خردار و سبحان مكرت
در حيات و ممات بر مزار امان نه ويك و ديور
فيض بارنده كه من عراداك مغيبات كه ان نفوس
قدسيه را نقش كوه خردانست از سلام حور كردان
اطراف و نامه بر آب افكنده غلغله سینه را نگاه
چه عجب و چه شگفت عجب آنست که با وجود نفاذ فرما

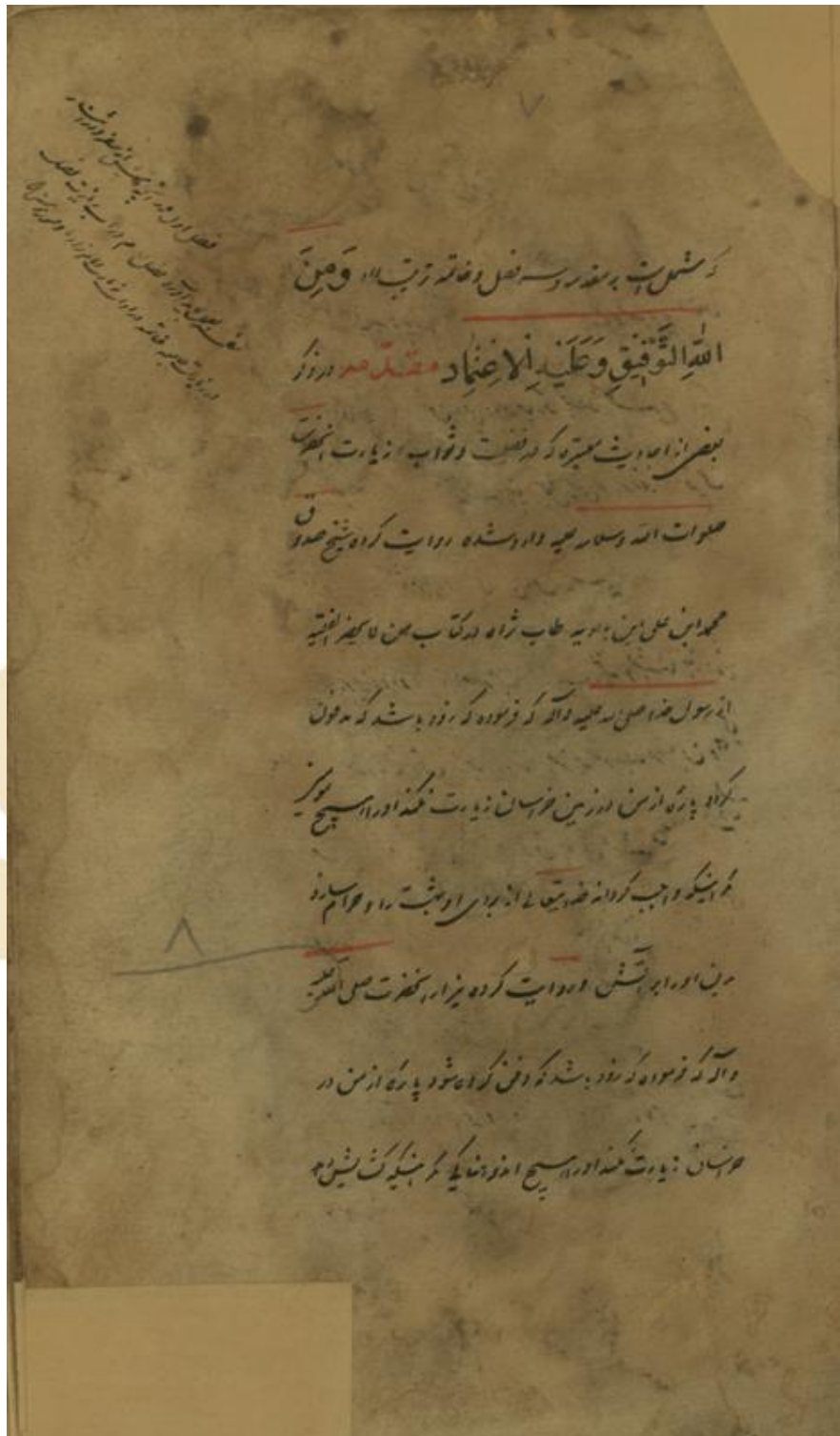
تصویر شماره ۲۰: مزار (کتابخانه آستان قدس رضوی)

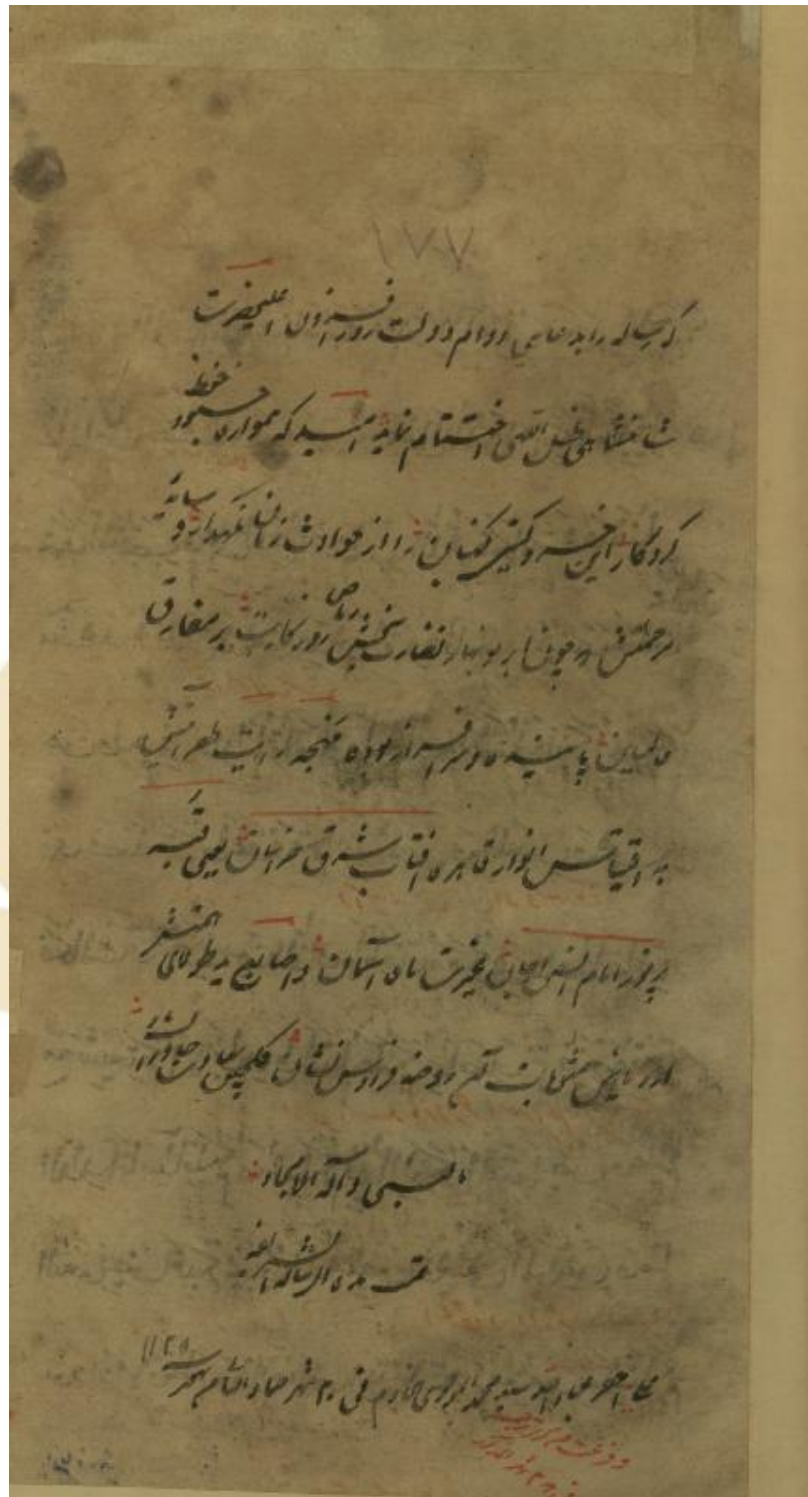
تصویر شماره ۲۱: مزار (کتابخانه آستان قدس رضوی)

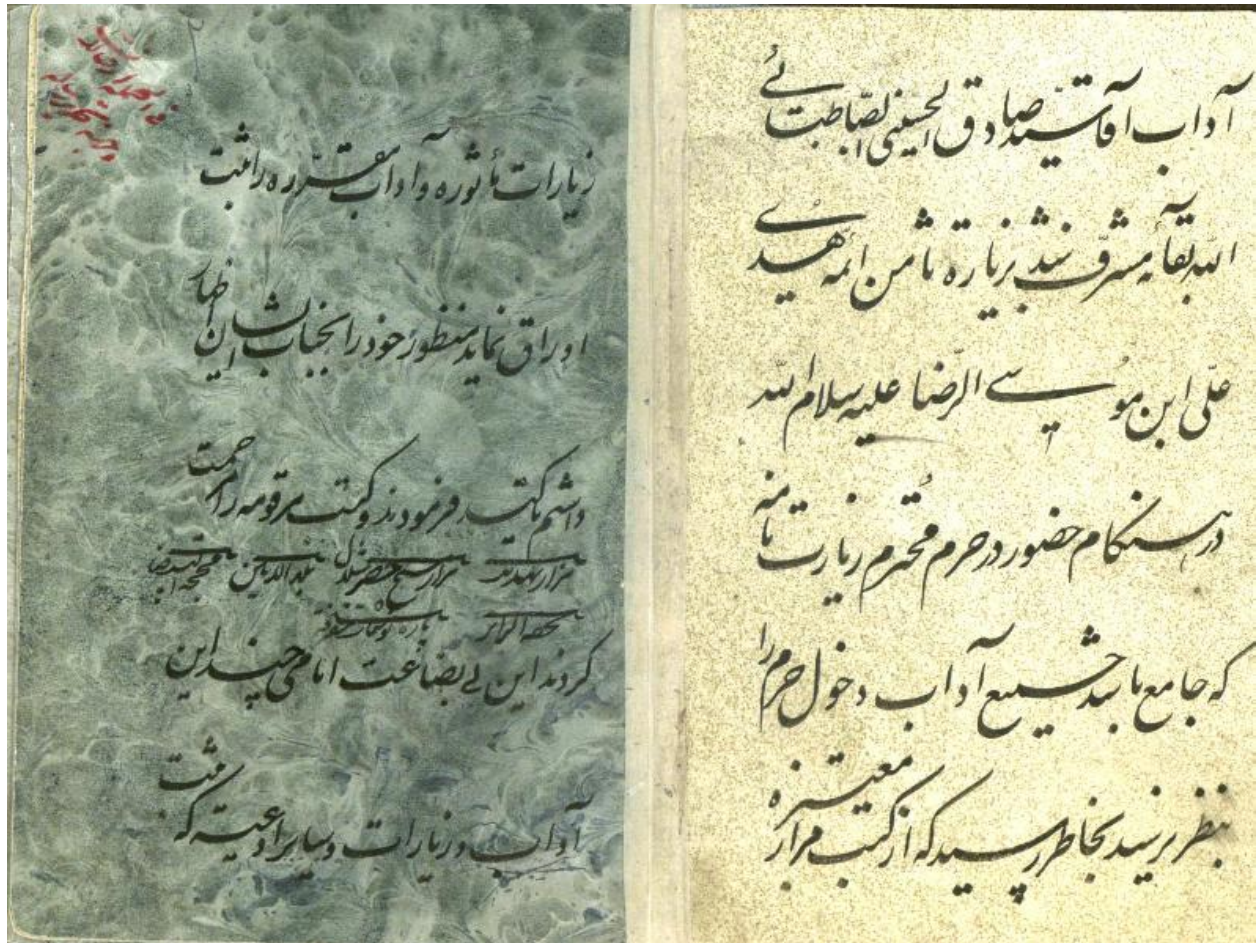
تصویر شماره ۲۲: مزار (کتابخانه آستان قدس رضوی)

تصویر شماره ۲۳: مزار (کتابخانه آستان قدس رضوی)

تصویر شماره ۲۴: مزار (کتابخانه آستان قدس رضوی)

تصویر شماره ۲۵: زیارتنامه (کتابخانه آستان قدس رضوی)